

Nie więc dziwnego, że znajdujemy w *Ghewannie* wszystkie ważniejsze hasła liberalne burżuazji tego okresu "burzy i naporu". Za najważniejszą cechę nowszych czasów uważa Trentowski indywidualizm^{18/}; występuje z pochwałą ustroju konstytucyjno-parlamentarnego, jako najdoskonalszej formy rządów; stawia interes jednostki ponad interesem państwa, które w oderwaniu od jednostki traktuje jako abstrakcję i wypowiada się za powszechną szkołę elementarną.^{19/}

Występuje też przeciwko wszelkiemu wychowaniu, dążącemu do wyrobienia jednakowych pojęć, uczuć i ideałów; daje ideał osobowości silnej i samodzielnej, kształtującej swoje życie w twórczym działaniu, wpatrzonej w dalekie idealne cele, ale umiejącej zarazem znaleźć praktyczne środki do ich realizacji.

Ten ideał "człowieka rzeczywistego" w *Ghewannie* łączy w sobie jak podkreśla Trentowski, realizm doświadczenia z idealnością myślenia i chociaż nosi w sobie znamiona epoki, nie jest idealną osobowością do której wykształcenia dążyło wychowanie neohumanistyczne i które stawiała sobie za cel idealistyczna pedagogika niemiecka. Trentowski przeprowadza w *Ghewannie* ostrą krytykę ideału romantycznego oraz oderwanego od życia celu pedagogiki spekulacyjnej, która pragnęła uczynić człowieka wolnym duchem.^{20/}

Jego ideał człowieka rzeczywistego wyprzedza swój czas i stanowi zapowiedź późniejszego programu pozytywizmu.

Tym ciekawszą jest rzeczą w jakim stosunku pozostaje ten ideał do polskiej tradycji wychowawczej i do ówczesnego nastawienia społeczeństwa polskiego.

Ghewanna pisana była w pewnym sensie na zamówienie społeczne;^{21/} Trentowski nazwał ją w podtytule systemem pedagogiki naro-

18/ Br. Trentowski - *Ghewanna*, Poznań 1842 t. I s. 499

19/ Tamże, s. 443, 498 i nast.

20/ Tamże, s. 144 i nast.

21/ Do napisania i wydania *Ghewanny* skłaniali Trentowskiego m. inn. Libelt i Marcinkowski, którzy kierowali działalnością Towarzystwa Pomocy Naukowej w Poznaniu. Marcinkowski i hr. R. Raczyński zapewnili też Trentowskiemu na pewien czas egzystencję, tak że od roku 1841 mógł się oddać pracy autorskiej i pisał odtąd w języku polskim. Listy Br. Trentowskiego /1836-1869/ zbierał Pigoń Kraków 1937 list do Aleks. Zdanowicza z 15. VIII. 1857 r.